

Макарова Т. П.

<https://orcid.org/0000-0002-2311-8939>

Таврійський національний університет імені В. І. Вернадського

ВETERАНСЬКА ПОЛІТИКА В УКРАЇНІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ: ІМПЛЕМЕНТАЦІЯ НОРМ МІЖНАРОДНОГО ГУМАНІТАРНОГО ПРАВА У НАЦІОНАЛЬНУ ПРАВОВУ СИСТЕМУ

У статті здійснено комплексний науково-правовий аналіз сучасного стану ветеранської політики в Україні в умовах воєнного стану крізь призму імплементації норм міжнародного гуманітарного права у національну правову систему. Обґрунтовано, що в умовах триваючої збройної агресії ветеранська політика трансформується у стратегічно важливий напрям державної діяльності, який інтегрує елементи публічного управління, прав людини і національної безпеки. Доведено, що її ефективність безпосередньо впливає на соціальну стабільність, рівень довіри до державних інституцій та спроможність держави до сталого та повноцінного відновлення у післявоєнний період.

Проаналізовано міжнародно-правові стандарти захисту осіб, які брали участь у збройних конфліктах, зокрема положення Женевських конвенцій 1949 року та Додаткових протоколів. Встановлено, що міжнародне гуманітарне право, попри відсутність прямої регламентації ветеранської політики як самостійного інституту, формує фундаментальні принципи гуманного поводження, недискримінації, поваги до людської гідності та забезпечення належної соціальної адаптації осіб після завершення їх участі у бойових діях, виступаючи орієнтиром для національного законодавця.

Досліджено національне законодавство України у сфері соціального і правового захисту ветеранів війни. Виявлено системні проблеми: фрагментарність регулювання, відсутність кодифікованого акту, декларативний характер гарантій та недостатня узгодженість з міжнародними стандартами. Наголошено на необхідності формування цілісної моделі ветеранської політики, здатної забезпечити ефективну реалізацію прав ветеранів.

Сформульовано пропозиції щодо вдосконалення політики: кодифікація законодавства, комплексний підхід до реінтеграції ветеранів із урахуванням міжнародних стандартів, посилення інституційної спроможності органів влади та гармонізація регулювання з нормами міжнародного гуманітарного права. Обґрунтовано, що імплементація стандартів має здійснюватися змістовно, із забезпеченням ефективного практичного застосування у правозастосовній діяльності та судовій практиці для утвердження верховенства права.

Ключові слова: ветеранська політика, міжнародне гуманітарне право, імплементація, ветерани війни, соціальний захист, реінтеграція, національна безпека, правова система.

Постановка проблеми. Повномасштабна збройна агресія проти України зумовила не лише трансформацію системи національної безпеки та оборони, але й актуалізувала потребу у формуванні якісно нової державної політики щодо осіб, які брали безпосередню участь у бойових діях. Конституція України гарантує належний соціальний захист ветеранів війни та членів їх сімей [1]. В сучасних умовах ветеранська політика постає як комплексний міжгалузевий феномен, що поєднує правові, соціальні, інституційні та гуманітарні

аспекти державного управління. Особливого значення набуває питання відповідності національної ветеранської політики міжнародно-правовим стандартам, зокрема нормам міжнародного гуманітарного права, які встановлюють базові гарантії захисту осіб у період збройних конфліктів та після їх завершення. Водночас, попри значний розвиток національного законодавства у сфері соціального захисту ветеранів, проблема належної імплементації міжнародних стандартів залишається недостатньо вирішеною.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Аналіз наукових досліджень свідчить про наявність окремих напрацювань українських науковців С. Петкова [2], Б. Шамрая [3], Р. Алієва [4], І. Коропатніка [5], І. Шопіної [6], І. Копотуна [7], М. Микитюка [8] у сфері соціального захисту військовослужбовців та ветеранів. Заслужують на увагу міждисциплінарні дослідження соціальної роботи в галузі забезпечення ветеранської політики Н. Чернухи [9], Т. Захаріної [10]. Однак комплексне дослідження ветеранської політики саме крізь призму міжнародного гуманітарного права та механізмів його імплементації у національне законодавство фактично відсутнє.

Постановка завдання. Метою статті є здійснення системного огляду ветеранської політики в Україні в умовах воєнного стану та визначення основних напрямів імплементації норм міжнародного гуманітарного права у національну правову систему. Для досягнення поставленої мети визначено такі завдання: розкрити теоретико-правову природу ветеранської політики; проаналізувати міжнародно-правові стандарти у сфері захисту ветеранів; дослідити сучасний стан правового забезпечення ветеранської політики в Україні; окреслити проблеми та перспективи імплементації міжнародних стандартів у національне законодавство. Методологічну основу дослідження становлять загальнонаукові та спеціально-юридичні методи, зокрема формально-юридичний, системно-структурний, порівняльно-правовий та метод правового моделювання.

Виклад основного матеріалу дослідження.

Ветеранська політика у сучасному розумінні постає як цілісна система державних заходів, спрямованих на забезпечення належного правового статусу, соціального захисту та реінтеграції осіб, які виконували обов'язки із захисту держави в умовах воєнного стану в Україні [11]. Її зміст виходить за межі традиційного соціального забезпечення та включає елементи публічного адміністрування, безпекової політики та прав людини [12].

У доктринальному вимірі ветеранська політика може бути визначена як інституціоналізований напрям державної діяльності, що забезпечує комплексну підтримку ветеранів на всіх етапах їх соціальної адаптації після завершення військової служби. Водночас вона виконує важливу стабілізаційну функцію, сприяючи зниженню соціальної напруги та забезпеченню сталого розвитку суспільства в післявоєнний період [13]. Особливістю ветеранської політики є її міжгалузевий характер,

що проявляється у взаємодії норм адміністративного, соціального, фінансового та міжнародного права. Така інтегративна природа зумовлює необхідність формування узгодженого нормативного масиву, здатного забезпечити ефективну реалізацію прав ветеранів. В умовах воєнного стану ветеранська політика трансформується з допоміжного напрямку соціальної політики у ключовий елемент державної стратегії, що безпосередньо впливає на обороноздатність держави, рівень довіри до публічної влади та соціальну згуртованість суспільства [14].

Зазначені особливості формування та реалізації ветеранської політики в Україні зумовлюють необхідність її оцінки крізь призму міжнародно-правових стандартів. На даний час особливого значення набуває аналіз норм міжнародного гуманітарного права як базису для визначення мінімальних гарантій захисту осіб, які брали участь у збройних конфліктах. Міжнародне гуманітарне право, яке є спеціальною галуззю міжнародного права, регулює відносини, що виникають у період збройних конфліктів, та спрямоване на обмеження їх негативних наслідків шляхом встановлення обов'язкових правил поведінки сторін конфлікту. Його основоположна мета полягає у забезпеченні балансу між військовою необхідністю та гуманністю, що знаходить своє відображення у системі принципів і норм, спрямованих на захист осіб, які не беруть або припинили брати участь у бойових діях. Хоча у межах міжнародного гуманітарного права відсутнє пряме нормативне закріплення поняття «ветеран», відповідні норми створюють концептуальне та нормативне підґрунтя для формування державної політики щодо осіб, які брали участь у бойових діях та потребують подальшої соціальної реінтеграції [15].

У цьому контексті особливого значення набуває правовий статус комбатантів, який визначає їхні права та обов'язки як під час ведення бойових дій, так і після їх завершення. Відповідно до норм міжнародного гуманітарного права, комбатанти – це особовий склад збройних сил сторони міжнародного збройного конфлікту. Збройні сили сторони, що перебуває в конфлікті, складаються з усіх організованих збройних сил, груп і підрозділів, що перебувають під командуванням особи, відповідальної перед цією стороною за поведінку своїх підлеглих, навіть якщо ця сторона представлена урядом чи властями, не визнаними супротивною стороною. Такі збройні сили підпорядковані внутрішній дисциплінарній системі, яка, поряд з іншим, забезпечує додержання норм міжнарод-

ного права, застосовуваних у період збройних конфліктів. До цієї категорії належать також члени ополчення або добровольчих загонів, які є частиною цих збройних сил. Відповідно до усталених норм міжнародного гуманітарного права, особи, які припинили участь у воєнних діях, набувають статусу осіб, що перебувають під захистом, що передбачає гарантії гуманного поводження, заборону жорстокого чи принизливого ставлення, а також забезпечення базових соціальних і медичних потреб [16]. Саме ці положення формують первинну правову основу для подальшого нормативного закріплення статусу ветеранів на національному рівні, зокрема у положеннях Женевської конвенції про поліпшення долі поранених і хворих у діючих арміях від 12 серпня 1949 року [17], Женевської конвенції про поводження з військовополоненими від 12 серпня 1949 року [18], а також додаткових протоколів до них, зокрема Додаткового протоколу до Женевських конвенцій від 12 серпня 1949 року, що стосується захисту жертв міжнародних збройних конфліктів (Протокол I) від 8 червня 1977 року [19]. Ці Конвенції закріплюють фундаментальні принципи гуманного поводження з комбатантами, заборони дискримінації, забезпечення належного медичного догляду та поваги до людської гідності. Важливим є те, що зазначені акти встановлюють універсальні стандарти, які мають імперативний характер і підлягають дотриманню незалежно від характеру збройного конфлікту. Після припинення участі у бойових діях ці гарантії трансформуються у ширші зобов'язання держав щодо забезпечення умов для відновлення фізичного та психічного здоров'я, соціальної адаптації та інтеграції таких осіб у мирне життя [20].

Водночас слід наголосити, що сучасний розвиток міжнародного гуманітарного права відбувається у тісному взаємозв'язку з міжнародним правом прав людини, що значно розширює спектр гарантій, які поширюються на осіб, що брали участь у збройних конфліктах. Така інтеграція дозволяє розглядати ветеранів не лише як колишніх комбатантів, але й як суб'єктів широкого кола соціально-економічних, культурних та громадянських прав, що підлягають забезпеченню державою у післявоєнний період.

Важливу роль у формуванні сучасних стандартів відіграють також підходи міжнародних організацій, зокрема Організації Об'єднаних Націй, які розробили концепцію DDR (Disarmament, Demobilization and Reintegration) [21], що передбачає комплексний і поетапний підхід до повер-

нення колишніх комбатантів до мирного життя. У межах цієї концепції реінтеграція розглядається як тривалий соціально-економічний процес, що включає не лише припинення військової служби, але й забезпечення доступу до освіти, працевлаштування, медичних і психологічних послуг. Таким чином, міжнародні стандарти DDR формують універсальну модель державної політики, орієнтовану на досягнення стійкого миру та соціальної стабільності.

Крім того, у межах концепції перехідного правосуддя (transitional justice) ветеранська політика набуває додаткового змістовного наповнення, розглядаючись як один із ключових інструментів подолання наслідків збройного конфлікту. У цьому аспекті вона спрямована не лише на забезпечення соціального захисту ветеранів, але й на відновлення соціальної справедливості, формування довіри до державних інституцій та запобігання повторенню конфліктів у майбутньому [22]. Ветерани у такій парадигмі виступають важливими агентами суспільної трансформації, інтеграція яких у мирне життя є необхідною умовою сталого розвитку держави.

Важливо також підкреслити, що міжнародно-правові стандарти у сфері захисту осіб, які брали участь у збройних конфліктах, мають не лише декларативний, але й імперативний характер, що зумовлює обов'язок держав забезпечувати їх належну імplementацію у національне законодавство. При цьому введення терміну «ветеран», розкриття його змісту, та закріплення у законодавстві є першочерговим завданням. Ефективність імplementації міжнародно-правових стандартів захисту прав ветеранів залежить не лише від формального закріплення відповідних норм у законодавстві, але й від створення дієвих інституційних механізмів їх реалізації [23].

Таким чином, міжнародно-правові стандарти формують не лише мінімальні гарантії захисту осіб, які брали участь у бойових діях, але й визначають стратегічні орієнтири для формування та розвитку національної ветеранської політики [24]. Їх комплексне врахування у процесі правотворення та правозастосування є необхідною умовою забезпечення ефективного захисту прав ветеранів, їх соціальної реінтеграції та зміцнення правової держави в умовах збройного конфлікту та постконфліктного відновлення. Таким чином, норми міжнародного гуманітарного права формують універсальну систему принципів і гарантій, що мають бути імplementовані у національну правову систему. З огляду на це, доцільним є звер-

нення до аналізу сучасного стану ветеранської політики України як сфери практичної реалізації відповідних міжнародно-правових стандартів.

Сучасна ветеранська політика України характеризується інтенсивним розвитком та якісною трансформацією, що зумовлено значним зростанням кількості осіб, які набули статусу ветеранів внаслідок триваючого збройного конфлікту та повномасштабної збройної агресії проти держави. У цих умовах ветеранська політика перестає бути допоміжним елементом соціальної політики та набуває ознак самостійного стратегічного напрямку державного управління, що безпосередньо пов'язаний із забезпеченням національної безпеки, соціальної стабільності та відновленням людського потенціалу держави у післявоєнний період.

Основними профільними нормативними документами у сфері державної ветеранської політики є Закони України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту» від 22.10.1993 № 3551-ХІІ [25] та «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей» від 20.12.1991 № 2011-ХІІ [26], які забезпечують впровадження Стратегії ветеранської політики на період до 2030 року [13]. Центральне місце у реалізації ветеранської політики посідає система органів публічної влади, яка включає як загальнодержавні, так і спеціалізовані інституції, відповідальні за формування та реалізацію відповідних управлінських рішень. Важливу роль відіграють органи виконавчої влади, уповноважені на розроблення стратегічних документів, координацію міжвідомчої взаємодії, а також забезпечення реалізації програм соціального захисту, медичної та психологічної реабілітації ветеранів. Заслугує на увагу впровадження нової професії фахівця із супроводу ветеранів, як нового інституту соціального супроводу ветеранів. Водночас на практиці спостерігається складна багаторівнева система суб'єктів, що здійснюють повноваження у цій сфері, включаючи центральні органи виконавчої влади, органи місцевого самоврядування, а також інші державні та недержавні інституції, що зумовлює необхідність належної координації їх діяльності.

Окрім вказаних основних законів, на нормативному рівні ветеранська політика представлена значною кількістю нормативних актів, які регулюють широкий спектр суспільних відносин, пов'язаних із соціальним забезпеченням ветеранів, наданням медичних послуг, психологічною реабілітацією, професійною адаптацією та інтеграцією у ринок

праці [27]. Така нормативна багатошаровість свідчить про намагання держави комплексно охопити всі аспекти забезпечення прав ветеранів. Водночас множинність нормативних джерел об'єктивно призводить до їх фрагментарності, внутрішньої неузгодженості та відсутності системного підходу до правового регулювання, що ускладнює ефективну реалізацію відповідних норм у правозастосовній практиці.

Крім того, характерною рисою сучасного етапу розвитку ветеранської політики є поступове розширення її змісту за рахунок включення нових напрямів державної підтримки, зокрема цифровізації обліку ветеранів, розвитку програм психосоціальної допомоги, впровадження механізмів професійної перепідготовки та підприємницької підтримки. Разом із тим такі новації нерідко мають фрагментарний характер та не завжди інтегруються у єдину цілісну систему державної політики [16]. Серед ключових проблем сучасного правового регулювання ветеранської політики слід виокремити, передусім, декларативний характер окремих соціальних гарантій, що проявляється у закріпленні прав без належного механізму їх реалізації та фінансового забезпечення. Це знижує ефективність правового регулювання та негативно впливає на рівень довіри ветеранів до державних інституцій. Не менш суттєвою проблемою є недостатня координація між органами державної влади, що призводить до дублювання функцій, неузгодженості управлінських рішень та неефективного використання ресурсів. Відсутність чітко визначеного центру координації ускладнює реалізацію комплексного підходу до вирішення проблем ветеранів.

Окремої уваги потребує відсутність єдиного концептуального підходу до реінтеграції ветеранів, що зумовлює різноманітність існуючих програм та заходів, їх недостатню ефективність і фрагментарність. Реінтеграція нерідко зводиться до окремих соціальних заходів, тоді як вона має розглядатися як комплексний і тривалий процес, що охоплює економічні, соціальні, психологічні та правові аспекти.

Важливим недоліком також є обмежений рівень імплементації міжнародно-правових стандартів, зокрема норм міжнародного гуманітарного права та підходів міжнародних організацій до реінтеграції осіб, які брали участь у збройних конфліктах. Це проявляється у відсутності системного врахування відповідних стандартів при розробленні національного законодавства та державних програм. У зазначених умовах особливої

актуальності набуває необхідність реформування ветеранської політики України на засадах комплексності, системності та узгодженості з міжнародними стандартами. Таке реформування має передбачати кодифікацію законодавства, створення ефективної інституційної моделі управління, забезпечення належного фінансування та впровадження сучасних підходів до реінтеграції ветеранів. Лише за умови реалізації зазначених заходів можливо сформувавши дієву та ефективну систему ветеранської політики, здатну забезпечити належний рівень захисту прав ветеранів та сприяти сталому розвитку українського суспільства в умовах триваючого збройного конфлікту та майбутнього поствоєнного відновлення.

Імплементация норм міжнародного гуманітарного права у сфері ветеранської політики є складним, багаторівневим та динамічним процесом, що передбачає не лише формальне закріплення міжнародних стандартів у національному законодавстві, але й їх системну адаптацію, інституційне забезпечення та ефективне практичне застосування. Такий процес включає різні форми правового впливу, зокрема рецепцію, трансформацію, інкорпорацію та гармонізацію міжнародно-правових норм, що в сукупності забезпечують інтеграцію міжнародних стандартів у внутрішній правопорядок держави.

Особливістю імплементации норм міжнародного гуманітарного права у сфері ветеранської політики є те, що вона відбувається на стику кількох галузей права – конституційного, міжнародного, адміністративного права та права соціального захисту, що зумовлює необхідність міжгалузевого підходу до формування відповідного правового регулювання. Крім того, така імплементация повинна враховувати як специфіку правового статусу осіб, які брали участь у збройних конфліктах, так і сучасні виклики, пов'язані з їх соціальною реінтеграцією та адаптацією до мирного життя.

Аналіз чинного законодавства України свідчить про наявність окремих елементів імплементации міжнародно-правових стандартів, зокрема у сфері соціального захисту, медичного забезпечення та реабілітації ветеранів. Водночас зазначений процес має фрагментарний та несистемний характер, що проявляється у відсутності єдиної концепції імплементации, неузгодженості нормативно-правових актів та недостатній інтеграції міжнародних стандартів у правозастосовну практику. Як наслідок, чинна модель правового регулювання не забезпечує повною мірою досягнення

цілей, визначених міжнародним гуманітарним правом, зокрема у частині забезпечення комплексної реінтеграції ветеранів та гарантування їх соціально-економічних прав [2]. Суттєвим недоліком є також переважання формального підходу до імплементации, коли міжнародні стандарти відтворюються у національному законодавстві без належного врахування механізмів їх реалізації. Це зумовлює розрив між нормативним закріпленням прав ветеранів та їх фактичною реалізацією, що негативно впливає на ефективність державної політики у цій сфері.

З метою підвищення ефективності імплементации норм міжнародного гуманітарного права у сфері ветеранської політики доцільним є впровадження системного підходу, що передбачає комплекс взаємопов'язаних заходів правового, організаційного та інституційного характеру. Передусім, актуальним є розроблення єдиного кодифікованого нормативно-правового акту у сфері ветеранської політики, який би забезпечив систематизацію чинного законодавства, усунення колізій та прогалин, а також закріплення єдиних принципів і підходів до забезпечення прав ветеранів.

Важливим етапом еволюції національної ветеранської політики є ініційовані останніми роками спроби кодифікації законодавства у відповідній сфері, зокрема розроблення проекту Кодексу законів про захисників і захисниць державності та незалежності України. Такі законодавчі ініціативи об'єктивно зумовлені необхідністю подолання нормативної фрагментарності, усунення численних колізій між актами різної юридичної сили, а також формування єдиного концептуального підходу до визначення правового статусу ветеранів та системи їх соціального забезпечення.

Водночас аналіз відповідних проєктів свідчить про їхню концептуальну незавершеність та обмеженість. Попри задекларовану мету комплексної систематизації норм, запропоновані підходи не забезпечують повноцінного охоплення всіх ключових аспектів ветеранської політики як складного міжгалузевого правового інституту. Принциповим недоліком є відсутність уніфікованого, нормативно закріпленого визначення базового терміну «ветеран», що має системоутворююче значення для всієї галузі правового регулювання. Наявна множинність підходів до його тлумачення у чинному законодавстві та законопроектних ініціативах зумовлює правову невизначеність, ускладнює ідентифікацію кола суб'єктів відповідних правовідносин та створює передумови для неоднакового застосування правових норм. Зазна-

чена прогалина набуває особливої ваги в умовах необхідності диференціації правового статусу різних категорій осіб (учасників бойових дій, осіб з інвалідністю внаслідок війни, членів сімей загиблих тощо), що потребує чіткої ієрархії та узгодженості дефініційного апарату. Відсутність такого підходу фактично нівелює потенціал кодифікації як інструменту систематизації законодавства. Крім того, у проектах відсутня належна інтеграція норм міжнародного гуманітарного права та міжнародних стандартів захисту прав ветеранів, що є критично важливим з огляду на міжнародно-правовий характер сучасних збройних конфліктів та зобов'язання України як суб'єкта міжнародного права. Недостатньо враховано й питання узгодження майбутнього кодифікованого акту з суміжними галузями права, такими як адміністративне, соціальне, медичне та трудове право, що створює ризики відтворення існуючих колізій у новій, формально систематизованій формі. Невирішеними залишаються питання інституційного забезпечення реалізації норм Кодексу, зокрема щодо чіткого розмежування повноважень органів державної влади, механізмів міжвідомчої координації та ефективного контролю.

Окремо слід наголосити, що хоча проекти Кодексу декларують впровадження сучасних підходів до реінтеграції ветеранів (медичної та психологічної реабілітації, професійної адаптації, підтримки підприємництва), відповідні положення нерідко мають рамковий, декларативний характер і не супроводжуються достатньо деталізованими механізмами їх практичної реалізації та належного фінансового забезпечення.

Таким чином, попри безумовну актуальність та потенційну значущість ідеї кодифікації ветеранського законодавства, наявні законопроектні ініціативи потребують суттєвого доопрацювання. Передусім це стосується формування чіткого дефініційного апарату, зокрема законодавчого закріплення універсального поняття «ветеран», забезпечення комплексності правового регулювання, імплементації норм міжнародного гуманітарного права, узгодженості з іншими галузями національного законодавства, а також створення реалістичних і дієвих механізмів реалізації проголошених гарантій. Лише за таких умов прийняття Ветеранського кодексу може стати не декларативним, а справді системоутворюючим кроком у розвитку державної ветеранської політики України.

Важливим напрямом є інтеграція міжнародних стандартів реінтеграції, зокрема принципів DDR (Disarmament, Demobilization and Reintegration),

у національні програми та стратегії. Застосування зазначених підходів дозволить забезпечити комплексність процесу реінтеграції, що включає не лише соціальну підтримку, але й економічну, психологічну та правову адаптацію ветеранів до умов мирного життя.

Необхідним є також посилення інституційної спроможності органів, відповідальних за реалізацію ветеранської політики, що передбачає удосконалення їх організаційної структури, підвищення рівня кадрового забезпечення, а також впровадження сучасних механізмів управління та координації діяльності. Особливого значення набуває створення ефективної системи міжвідомчої взаємодії, яка б забезпечувала узгодженість дій різних суб'єктів публічної влади. Крім того, важливим напрямом є забезпечення міжгалузевої координації правового регулювання, що передбачає узгодження норм різних галузей права, які регулюють відносини у сфері ветеранської політики. Такий підхід дозволить сформувати цілісну та внутрішньо узгоджену правову систему, здатну ефективно забезпечувати реалізацію прав ветеранів [28].

Окремої уваги потребує також розвиток механізмів моніторингу та оцінки ефективності імплементації міжнародних стандартів, що дозволить своєчасно виявляти недоліки правового регулювання та коригувати державну політику відповідно до актуальних потреб. Важливим у цьому контексті є залучення громадянського суспільства та ветеранських організацій до процесу формування та реалізації державної політики. Реалізація зазначених заходів сприятиме формуванню цілісної, системної та ефективної моделі ветеранської політики, яка відповідатиме як національним інтересам України, так і її міжнародно-правовим зобов'язанням. Така модель забезпечить належний рівень соціального захисту ветеранів, сприятиме їх успішній реінтеграції у суспільство та зміцненню засад правової державності в умовах воєнного та постконфліктного розвитку.

Висновки. У результаті проведеного дослідження встановлено, що ветеранська політика в Україні в умовах воєнного стану трансформується у стратегічно важливий напрям державної діяльності, який виходить за межі традиційного соціального забезпечення та набуває ознак комплексного міжгалузевого правового інституту. Її функціонування безпосередньо впливає на забезпечення національної безпеки, соціальної стабільності та довіри до публічної влади. Обґрунтовано, що міжнародне гуманітарне право, незважаючи на відсутність прямої регламентації ветеранської

політики, формує базові правові стандарти пово-дження з особами, які брали участь у збройних конфліктах, що повинні враховуватися при формуванні національного законодавства. До таких стандартів належать принципи гуманності, недискримінації, поваги до людської гідності та забезпечення належної реінтеграції після завершення участі у бойових діях. Встановлено, що чинна система правового регулювання ветеранської політики в Україні характеризується значною фрагментарністю, відсутністю системності та недостатнім рівнем узгодженості з міжнародними стандартами. Наявність значної кількості нормативно-правових актів не забезпечує їх ефективної реалізації через декларативність окремих положень та відсутність комплексного підходу до реінтеграції ветеранів. Імплементация норм міжнародного гуманітарного права у національну правову систему потребує системного підходу, який має включати не лише формальне запозичення міжнародних стандартів, але й їх адаптацію до національних умов з урахуванням специфіки правової системи України.

Доцільно запропонувати основні напрями вдосконалення ветеранської політики, які мають бути реалізовані через комплекс взаємопов'язаних нормативно-правових, організаційних та інституційних заходів, зокрема:

– кодифікацію законодавства у формі єдиного документа – Кодексу законів про захисників і захисниць державності та незалежності України, що передбачає систематизацію та уніфікацію чинних нормативно-правових актів у цій сфері, усунення колізій і прогалин правового регулювання, закріплення єдиних принципів ветеранської політики, визначення чіткого правового статусу ветеранів, імплементацию міжнародних норм та стандартів, а також встановлення ефективних механізмів реалізації та захисту їх прав;

– впровадження міжнародних стандартів реінтеграції, зокрема підходів DDR (Disarmament, Demobilization and Reintegration), що має включати розроблення та реалізацію комплексних державних програм демобілізації та соціальної адаптації

ветеранів, забезпечення доступу до професійної перепідготовки, працевлаштування, медичної та психологічної допомоги, а також створення умов для їх активної участі у суспільному житті;

– забезпечення міжвідомчої координації органів публічної влади, що передбачає створення ефективного координаційного механізму взаємодії між центральними органами виконавчої влади, органами місцевого самоврядування та іншими суб'єктами, визначення чітких повноважень кожного органу, запровадження єдиних стандартів управління та інформаційного обміну, а також уникнення дублювання функцій;

– розвиток інституційної спроможності органів, відповідальних за реалізацію ветеранської політики, що включає удосконалення їх організаційної структури, підвищення професійної підготовки кадрів, забезпечення належного фінансування, впровадження сучасних управлінських інструментів, а також розвиток електронних сервісів для надання послуг ветеранам;

– посилення гарантій індивідуалізованого підходу до соціального захисту ветеранів, що передбачає запровадження механізмів оцінки індивідуальних потреб кожного ветерана, диференціацію видів і обсягів соціальної підтримки залежно від стану здоров'я, рівня соціальної адаптації та інших обставин, а також розвиток персоналізованих програм реабілітації та інтеграції у суспільство.

Реалізація зазначених напрямів потребує комплексного підходу та узгоджених дій усіх суб'єктів публічної влади, що у сукупності сприятиме формуванню цілісної, ефективної та соціально орієнтованої системи ветеранської політики, здатної забезпечити належний рівень захисту прав ветеранів відповідно до національних інтересів та міжнародно-правових зобов'язань України.

Узагальнюючи, слід зазначити, що ефективна ветеранська політика має розглядатися не лише як елемент соціальної політики, але і як складова системи забезпечення національної безпеки та відновлення держави в умовах воєнного стану та у післявоєнний період.

Список літератури:

1. Конституція України : Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. Відомості Верховної Ради України. 1996. № 30. Ст. 141. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254k/96-вр> (дата звернення: 03.03.2026).
2. Соціально-правова робота в силах оборони України : навч.-практ. посіб. / А. О. Беспалько, К. В. Бортяк, І. М. Вановська [та ін.] ; за заг. ред. С. В. Петкова. Київ : Юрінком Інтер, 2025. 387 с.
3. Шамрай Б. М. Конституційні гарантії прав та свобод військовослужбовців в Україні : монографія. Київ : Юрінком Інтер, 2025. 256 с.

4. Національна безпека України в умовах воєнного стану: загальна характеристика концепції; міжнародний аспект; нормативне регулювання; судова практика / укл.: Р. В. Алієв, О. А. Джус, І. М. Копотун [та ін.]. Київ : ВД «Професіонал», 2024. 480 с.
5. Україна під час російсько-української війни 2014–2023 рр.: генеза національної стійкості крізь призму наукових досліджень : монографія / укл.: І. М. Вановська, О. А. Джус, О. О. Іляшко [та ін.] ; за заг. ред. Б. О. Попкова, С. В. Петкова. Київ : Видавництво Ліра-К, 2023. 272 с.
6. Військове право : підручник / за заг. ред. І. М. Коропатніка, І. М. Шопіна. Київ : Алерта, 2019. 648 с.
7. Пенсійне забезпечення військовослужбовців в умовах воєнного стану. Загальне пенсійне забезпечення в умовах воєнного стану / І. М. Копотун, І. М. Коропатнік, М. А. Микитюк [та ін.]. Київ : ВД «Професіонал», 2023. 692 с.
8. Науково-практичний коментар Кодексу адміністративного судочинства України : станом на 26 лип. 2024 р. / укл.: Р. В. Алієв, Н. О. Армаш, О. М. Бандурка [та ін.] ; за заг. ред. А. Г. Чубенка. Київ : Видавничий дім «Професіонал», 2024. 654 с.
9. Соціальна робота у вимірах партнерства і співпраці : навч. посіб. / укл.: А. О. Беспалько, О. А. Джус, Т. І. Захаріна [та ін.] ; за заг. ред. Н. М. Чернухи. Київ : Юрінком Інтер, 2025. 460 с.
10. Захаріна Т. І. Соціальна реінтеграція ветеранів російсько-української війни у закладах вищої освіти : монографія. Київ : Юрінком Інтер, 2025. 460 с.
11. Про Стратегію воєнної безпеки України : Указ Президента України від 25.03.2021 № 121/2021. Офіційне інтернет-представництво Президента України. 2021. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/1212021-37573> (дата звернення: 03.03.2026).
12. Про оборону України : Закон України від 06.12.1991 № 1932-XII. Відомості Верховної Ради України. 1992. № 9. Ст. 106. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1932-12#Text> (дата звернення: 03.03.2026).
13. Про схвалення Стратегії ветеранської політики на період до 2030 року : розпорядження Кабінету Міністрів України від 29.11.2022 № 1090-р. Урядовий кур'єр. 2022. № 245. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1090-2022-%D1%80#Text> (дата звернення: 20.03.2026).
14. Макарова Т. П., Петков С. В. Соціальний супровід військовослужбовців, ветеранів, членів їхніх сімей в Україні. *Bulletin of Taras Shevchenko National University of Kyiv. Social Work*. 2025. № 1(11). С. 53–59. <https://doi.org/10.17721/2616-7786.2025/11-1/6>.
15. Петков С. В., Макарова Т. П. Соціальний і правовий захист військовослужбовців, ветеранів та членів їх сімей під час дії воєнного стану в Україні. *Деліктологія : монографія / за заг. ред. І. М. Копотуна, С. В. Петкова, Р. Polián. Куновице : Академія ГУСПОЛ, 2025. Т. 12. 285 с.*
16. Макарова Т. П., Бортняк К. В. Сучасний стан адміністративно-правової системи соціального і правового захисту військовослужбовців та членів їх сімей в Україні. *Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Серія: Юридичні науки*. 2024. Т. 35 (74), № 2. С. 130–139. URL: https://juris.vernadskyjournals.in.ua/journals/2024/2_2024/22.pdf (дата звернення: 20.03.2026).
17. Женевська конвенція про поліпшення долі поранених і хворих у діючих арміях від 12 серп. 1949 р. : ратифікована Законом України від 10.12.1991 № 1939-XII. Відомості Верховної Ради України. 1992. № 10. Ст. 141. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_151 (дата звернення: 20.03.2026).
18. Женевська конвенція про поводження з військовополоненими від 12 серп. 1949 р. : ратифікована Законом України від 10.12.1991 № 1940-XII. Відомості Верховної Ради України. 1992. № 10. Ст. 142. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_153 (дата звернення: 20.03.2026).
19. Додатковий протокол до Женевських конвенцій від 12 серпня 1949 року, що стосується захисту жертв міжнародних збройних конфліктів (Протокол I) від 8 черв. 1977 р. : ратифікований Законом України від 10.12.1991 № 1942-XII. Відомості Верховної Ради України. 1992. № 10. Ст. 144. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_199 (дата звернення: 20.03.2026).
20. United Nations. Reintegration of ex-combatants in post-conflict situations : resolution / adopted by the General Assembly. 2008. A/RES/62/214. URL: <https://docs.un.org/en/a/66/19> (дата звернення: 20.03.2026).
21. United Nations. Integrated Disarmament, Demobilization and Reintegration Standards (IDDRS). New York : UN, 2006. URL: <https://digitallibrary.un.org/record/609144?v=pdf> (дата звернення: 20.03.2026).
22. United Nations. Rule of Law Tools for Post-Conflict States: DDR programmes. New York ; Geneva : UN, 2010. URL: <https://www.ohchr.org/sites/default/files/Documents/Publications/RuleoflawVettingen.pdf> (дата звернення: 20.03.2026).
23. International Committee of the Red Cross. Customary International Humanitarian Law. Cambridge : Cambridge University Press, 2005. URL: <https://www.icrc.org/sites/default/files/external/doc/en/assets/files/other/customary-international-humanitarian-law-i-icrc-eng.pdf> (дата звернення: 20.03.2026).
24. United Nations Development Programme (UNDP). Veterans Reintegration Programmes: International Practices and Lessons Learned. New York : UNDP, 2015. URL: <https://www.undp.org/sites/g/files/zskgke326/files/2025-11/ua-undp-veteran-reintegration-report-eng.pdf> (дата звернення: 20.03.2026).

25. Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту : Закон України від 22.10.1993 № 3551-ХІІ. Відомості Верховної Ради України. 1993. № 45. Ст. 427. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3551-12> (дата звернення: 20.03.2026).

26. Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей : Закон України від 20.12.1991 № 2011-ХІІ. Відомості Верховної Ради України. 1992. № 15. Ст. 184. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2011-12> (дата звернення: 20.03.2026).

27. Макарова Т. П. Соціальний захист військовослужбовців та членів їх сімей в Україні : монографія. Київ : Юрінком Інтер, 2025. 300 с.

28. Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей : Закон України від 20.12.1991 № 2011-ХІІ : наук.-практ. комент. / за заг. ред. С. В. Петкова. Київ : Юрінком Інтер, 2026. 348 с.

Makarova T. P. VETERAN POLICY IN UKRAINE UNDER MARTIAL LAW: IMPLEMENTATION OF INTERNATIONAL HUMANITARIAN LAW NORMS INTO THE NATIONAL LEGAL SYSTEM

This article presents a comprehensive socio-legal analysis of the contemporary state of veterans' policy in Ukraine under martial law, examined through the prism of implementing norms of international humanitarian law into the national legal order. It is substantiated that, amidst ongoing armed aggression, veterans' policy is undergoing fundamental transformation into a strategically significant vector of state activity, integrating constituent elements of public administration, human rights protection, and national security. The author demonstrates that its efficacy exerts a direct causal influence upon social stability, public confidence in state institutions, and the State's capacity for sustainable post-conflict recovery.

The study critically examines international legal standards governing the protection of persons who have participated in armed conflicts, notably provisions of the 1949 Geneva Conventions and their Additional Protocols, alongside contemporary conceptual frameworks advanced by international organisations concerning demobilisation, rehabilitation, and social reintegration processes. It is established that, notwithstanding the absence of explicit regulation of veterans' policy as a discrete legal institution, international humanitarian law furnishes foundational principles – humane treatment, non-discrimination, respect for human dignity, and assurance of adequate social adaptation – which serve as normative benchmarks for national legislators and law-enforcement authorities.

National legislation of Ukraine pertaining to the social and legal protection of war veterans is subjected to rigorous doctrinal scrutiny. Systemic deficiencies are identified, including normative fragmentation, the absence of a unified codified instrument, the declaratory character of certain social guarantees, and insufficient alignment with international standards. The imperative of constructing a coherent, internally consistent model of veterans' policy capable of ensuring the effective realisation of veterans' rights is emphasised.

The article formulates evidence-based proposals for enhancing veterans' policy in Ukraine: legislative codification; adoption of a holistic, interdisciplinary approach to reintegration informed by international standards; strengthening of institutional capacity within public authorities; and harmonisation of domestic legal regulation with norms of international humanitarian law. It is concluded that implementation of international standards must proceed substantively rather than merely formally, ensuring their effective practical application within law-enforcement activities and judicial practice, thereby advancing the rule of law and securing equitable protection for those who have served in armed conflict.

Keywords: veteran policy, international humanitarian law, implementation, war veterans, social protection, reintegration, national security, legal system.

Дата першого надходження статті до видання: 01.04.2026

Дата прийняття статті до друку після рецензування: 20.04.2026

Дата публікації (оприлюднення) статті: 30.05.2026